

20140

Հ. Ս. Խ. Հ.

ՊՐՈԼԵՏԱՐՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ԵՐԿՐՆԵՐԻ, ՄԻԱՅԼՔ

ԼՈՒՍԱՆՈՐՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱԿԱՆ ԿՈՄԻՍՍԱՐԻԱՏ

Սոցիալական դաստիարակութեան, գլխաւոր վարչութեան
ակադեմիական սեկցիա

ՕՐԻՆԱԿԵԼԻ ԵՐԱԳԻՐ

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶԻ

ԱՌԱՋԻՆ ԱՍՏԻՈՒՆԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴՊՐՈՑԻ

2/ *Կարճեմարտի*

3/ *Հրապարակում - ԲԵ.*

4/ *Հրապարակում - ԲԵ.*

5/ *Հրապարակում*

ԷԶՄԻՆԵՐԻ

ՏԳՐԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ

1921

372

0-88

Հ. Ս. Խ. Հ.

ՊՐՈԼԵՏԱՐՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ԵՐԿՐՆԵՐԻ, ՄԻԱՅԻՔ

ԼՈՒՍԱՆՈՐԱԹԵԱՆ ԺԱՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՄԻՍՍԱՐԻԱՏ

Սոցիալական դաստիարակութեան գլխաւոր վարչութեան
ակադեմիական սեկցիա

372

0-88

այս

ՕՐԻՆԱԿԵԼԻ ԾՐԱԳԻՐ

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶԻ

ԱՌԱՋԻՆ ԱՄՏԻՈՒՆԻ ԱՇԽԱՏԱՆԵՐԻ ԴՊՐՈՑԻ

..... *պէտք*

1922

2002

Է. ԶՄԻՐԱՆՈՒՆ

ՏՊԱՐԱՆ ԴԻՏԱԳՐԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ

1921

⁷⁻⁸
⁸⁻¹⁰
¹⁰⁻¹²
¹²⁻¹³

Նուարդան էր	Դանկ. խույժ	I.	II.	III.	IV.	V.
Նշխարի Գրառութիւն	-	3	4	5	6	7(8)
Տարածման թիւ	-	4	5	5	5	4
Երկրորդ լեզու	+	6	6	6	5	5
Արատմութիւն					2	4
Պոստայ լեզու	-	-	-	4	4	4
Ներու Եւր Երգ. Նշարչ. Յիւար.	-	3	3	3	3	3
Փոփոխ. Կատարարի.	-	2	2	2	2	2
	15	18	20	25	27	29

62294 աշ.

574

ԾՐԱԳԻՐ ՀԱՅՈՑ ԼԵԶԻԻ

Հ. Ս. Խ. Հ.

1. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ԱՅԽԱՏ. ԴՊՐՈՅԻ

1. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆ

Առաջին տարիների գործողում մայրենի լեզու ուսումնասիրութիւնը ներկայանում է որպէս բնական միջոց ուսումնասիրելու և ճանաչելու շրջապատող կեանքն ու բնութիւնը, ուստի նա չպէտք է ինքնամիտի բնոյթ կրի, այլ պիտի օրգանապէս կապի բնութեան և կեանքի հետ: Մանկան ընդունում է գործողի առաջին խմբաւորման (կենցեցեանում) մէջ մայրենի լեզուն հանդէս չի գա որպէս առանձին առարկա, այլ պիտի լինի կապակցած միւս առարկաների հետ:

Երկրորդ խմբաւորման մէջ (կենցեցեանում) կսկսի բնական դադ որպէս առանձին առարկա, իսկ երրորդ խմբաւորման մէջ հանդէս կգա իբրեւ ինքնուրոյն առարկա, սակայն հնարաւորութեան չափ կապ և առնչութիւն պահպանելով միւս առարկաների հետ:

Ինկատի առնենալով իրարատակադարմարութիւնը, տարիս ենք մայրենի լեզու ծրագիրն առանձին և գտնումք միւս առարկաներից: Դաստիարակում և վերապահում յարմարեցնելով միւս առարկաների հետ կապ և յարակցութիւն ստեղծել որոնց մէջ:

Անհրաժեշտ ենք համարում շեշտել նաև, որ ինչպէս միւս առարկաների, այնպէս էլ մայրենի լեզւի ուսուցման հիմքը պիտի կազմեն երեխաների կատարած խմբական, աշխատանքները, որոնք պիտի օգտագործեն մայրենի լեզւի դասերին թէ՛ դպրոցի, թէ՛ ընթերցանութեան յօգւածների ընտրութեան և թէ՛ բանաւոր ու գրաւոր շարադրութեան նիւթի մշակման ժամանակ:

Այդ խմբական արտադրական աշխատանքը տեղի է ունենալու ոչ միայն արհեստների, այլ և գաղութական-աշակերտական կեանքի և ինքնավարութեան բնագաւառներում. օրինակ ներկայացում, ժողով, աշխատանքային (լաբորատորական) գրադմունքներ, գրադարանական աշխատանք, շրջագայութիւն և այլն:

2. Ն Պ Ա Տ Ա Կ

Մայրենի լեզւի նպատակը պիտի լինի՝

1-Որ աշակերտը տիրապետի գրական բանաւոր և գրաւոր լեզւին:

2-Հասկանա գրական լեզուն՝ գրաւոր և բանաւոր:

3-Կարողանա կտրդալ և ըմբռնել գեղարւեստական-բանաստեղծական և պարզ գիտական գրաւածներ:

4-Նմանողական և ինքնուրոյն փորձերով բանաւոր և գրաւոր՝ ձեռք բերի գեղարւեստական իւրացման, այլ և ստեղծագործութեան ունակութիւն:

5-Սովորի գիտել և կարողանա ինքնուրոյն ընդհանրացումներ և եզրակացութիւններ անել՝ մասնաւորապէս գրական խօսքի և գեղարւեստական ստեղծագործութեան շրջանում:

6-Ծանօթանա մայրենի գրականութեան գեղարւեստական արտադրութիւններին և աչքի ընկնող գրողների կեանքին:

7-Սիրի մայրենի լեզուն և գրականութիւնը:

8-Վարժի դորձնական գրագրութեան, ժողովների

քաղաքագործութեան և պատրաստւի հասարակական գործունէութեան:

Բացի այս կէտերից, մայրենի լեզւի դասատուն պիտի ի նկատի ունենա այն ընդհանուր խնդիրները, որ առաջադրում է աշխատանքային գաղութը:

ա-Զարթեցնել, զարգացնել ու մշակել աշակերտի ինքնագործունէութիւնը:

բ-Զարգացնել խելացի և քննադատական վերաբերմունք գէպի շրջապատը և իրականութիւնը:

գ-Զարթեցնել և զարգացնել աշակերտի մէջ հասարակական բնագոյնը:

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ ԺՐԱԿԻՐ

1 ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԻԶՈՅԻՆ ԲԱԺԻՆ (ՆԱԽԻՆ Ա. ԲԱԺ.)

1. Դպրոց նոր մանող երեխայի նախնական գրագրւածներն են.—գրօսանք, խաղ, ձեռարւեստ, նկարչութիւն, իրերի և նկարների դիտողութիւն, ուսուցիչը խօսեցնում ու պատմել է տալիս աշակերտներին իրենց գիտցած փոքրիկ պատմութիւններ, հէքիաթներ, նրանց գիտածը, ապրածն ու լսածը: Այս աշխատանքները տեղի են ունենում դասարանում, բակում, պարտիզում, դպրոցում, անտառում: Աշակերտներն այդ պարապմունքի ժամանակ վարժուում են դպրոցական կեանքի կարգ ու կանոնին:

Այս պարապմունքների ժամանակ ուսուցիչը պիտի ձգտի աշակերտների խօսակցական գաւառաբարբառը մօտեցնել աստիճանաբար գրական լեզւին. իսկ այս նպատակին ուսուցիչը կարող է հասնել գործնական կեանքում-աշակերտների պատմելու և խօսելու ժամանակ ուղղելով նրանց գործածական գաւառաբարբառը:

2. Լեզւական նախապատրաստութիւն.—Աշակերտներին ծանօթ փոքրիկ պատմութիւնից բղխեցնել օրինակելի

Նախագասութիւն, ապա արանից բան, վանկ, հնչիւն, հնչիւն-
ների կապակցութիւն և այլն. բառը վերածել հնչիւններին:
Տառերի էլէմենտները նկարել, նմանեցնելով զանազան
իրերին: Առանց գրքի բերանացի անդիր անել և արտասա-
նել ոտանաւորներ:

3. Կարդալ.—Անսխալ կարդալ երեխաներին մատչելի
փոքրիկ յօդաձևեր, որոնց միտքն ու բառերը կանխօրէն
բացատրել, գործնականապէս օգտուելով իրազեկական մի-
ջոցներից: Յօդաձի բովանդակութիւնը պատմել, կամ
գիտելով ներկայացնել. նկարելով կամ կաղապարելով
արտայայտել յօդաձի բովանդակութիւնն ամբողջովին կամ
նրա այս կամ այն մասը, այս կամ այն անձանօթ բառը:
Քերան անել հաւանած ոտանաւորը:

Փոքր խմբերում ցանկալի է և նպատակայարմար որ
երեխաները լսեն ուսուցչի բերանից կենդանի խօսքը՝ նրանց
հասկանալի մանկական լեզուով, գեղարւեստական լաւ ա-
ռողջանութեամբ: Այս աստիճանում ուսուցիչը պիտի խու-
սափի գրքից կարդալու ձևից:

4. Գրութիւն.—Գրատախտակից արտագրել աշակերտ-
ներին ծանօթ շատ փոքրիկ պատմութիւն, նախագասութիւն,
բառ: Թղթից կտրած, կաւից շինած և նկարած իրերի
կամ գործողութիւնների տակ գրել անուններ, կամ գոր-
ծողութեան տեսակը պարզել զրաւոր:

Երեխաներին գիտել տալ պատկերը և այդ գիտածը
բառերով, նախագասութիւններով և նոյնիսկ փոքրիկ պատ-
մութիւններով գրել տալ տետրներում:

Մոփորական բառերը նախագասութեան մէջ գրել որ-
պէս թելադրութիւն՝ ստուգութեան համար:

Գրել և կարդալու աշխատանքների հետ կապւած խաղեր:

Բերականութիւն.—Քերականութեան ընդհանրապէս
պիտի նայել որպէս օժանդակ աղբիւր ուսուցչի համար.
իր պարապմունքների ժամանակ գառի նիւթից բղխեցնելով,
պիտի օգտուի ուսուցիչը երեխաներին ծանօթացնելու բառի,
բաղաձայն և ձայնաւոր (երկար ու կարճ ձայն ունեցող

տառեր) հնչիւնների, վանկերի (կտոր), աղղաղարձի, կէ-
տաղրութեան նշանների, մեծատառի և փոքրատառի հետ:
Բառերից կազմել նախագասութիւն:

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ (ՆԱԽԿԻՆ Բ. ԲՄԺ.)

1. Կարդալ.—Կարդալ դասագրքի յօդաձևերը ուղիղ,
սահուն և գեղեցիկ. կարդալ համապատասխան ընթերցա-
նութեան դրքեր. անդէր անել սիրած ոտանաւորները:
Յօդաձևերի միտքը պարզել, անձանօթ բառերը բացա-
րել գործնական կերպով, բովանդակութիւնը պատմել,
նկարել, կաղապարել, ներկայացնել (զրամատիգացիա):

2. Քանաւոր վարժութիւններ.—Ուսուցիչը զբաղմուն-
քի նիւթ է վերցնում հէքիաթներ, զրոյցներ, կենդանա-
կան վէպեր կամ իրական պատմութիւններ, աշակերտական
շրջագայութիւններ. նրանց տեսածները, լսածները, գպրո-
ցական և տնային պատահարները և աշակերտների կատարած
աշխատանքները:

3. Գրաւոր.—Արտագրել զրատախտակից, տարւա
վերջը նաև գրքից (ձեռագիր) ամբողջական փոքրիկ պատ-
մութիւններ, յօդաձևերի այս կամ այն մասերը: Սե-
փական աշխատանքի նկարագրեր. պարզ նամակագրութիւն:

4. Քերականութիւն.—Գործնականօրէն անցնելու հա-
մար ուսուցիչը ինկատի պիտի ունենա տարւա ընթացքում
քերականութիւնից հետեւալը. Նախագասութիւնից ջոկել
բառերը. ծանօթ բառերից կազմել նախագասութիւններ.
զաղափար տալ, որ բառերը ցոյց են տալիս առարկա,
յատկութիւն և գործողութիւն: Բառերի փոփոխւած և ան-
փոփոխ գրութիւնը (բառերի հոլովական փոփոխութիւնները
և բառերի սկիզբը) առանց սակայն տերմինների գործա-
ծութեան. օրինակ՝ զործ բառի անփոփոխ ձևն է զործ, փո-
փոխւած ձևը գործով, գործից և այլն: Այս բոլորը սակայն
տարւա ընթացքում բղխեցնելով անցած յօդաձևերից՝
գործնականօրէն:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ (ՆԱԽԿԻՆ Գ. ԲԱԺ.)

1. Կարգալ.—Սահուն, պիտակցական և գեղեցիկ առողջանութեամբ. կարգալ դասադրքի յօդաձևերը—յօդաձևերը դասարանում քննել այդ տեսակէտներէց. կարգալ գերերով—խմբական ընթերցանութիւն: Բովանդակութիւնը պարզել տրամաբանական կառուցւածքի տեսակէտից, կազմել ծրագիր բանաւոր և գրաւոր: Պատմել յօդաձևը նոյնութեամբ, դէմքը կամ գործողութեան ժամանակը փոփոխելով—մասերը պատմել ընդարձակելով կամ համառօտելով: Յօդաձի բովանդակութիւնը նկարել, կադաւարել թղթից կտրտել, ներկայացնել:

Անգիր անել ոտանաւորներ ուսուցչի կամ աշակերտների աշակցութեամբ:

1) Ընթերցանութիւն.—Ընթերցանութիւն տանը կամ դասարանում. երբեմն դպրոցում լուռ ընթերցանութիւն:

ԽԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ.—Այս լուռ ընթերցանութեան ժամանակ զգուշաւոր պիտի լինենք որ իշարը չգործադրէ այլ ձեւ ոչ ուսուցչի և ոչ աշակերտների կողմից, այլ նա ծառայի իր իսկական նպատակին:

Սովորել գործածել բառարաններ, կատալոգներ. ծանօթացնել գրադարանի կազմութեան հետ և սովորեցնել աշակերտների գրադարանային գործավարութեան:

2. Զրոյց.—Զրոյցի նիւթ պիտի դառնան աշակերտների լսածները, դիտածներն ու ապրածները, օրու պատահարները, շրջագայութիւնները, դպրոցական տօնակատարութիւնները, դպրոցական ներկայացումներ, դիտած նկարները, ընթերցանութեան գրքերը, եթէ իհարկէ բոլորին ծանօթ է զրոյցի ենթակա գիրքը. գեղարուեստական ազատ ստեղծագործութիւններ (աշակերտների), հանելուկներ, պատմութիւններ և այլն:

3. Գրաւոր.—Ուղղագրութիւն սովորելու համար արտագրել ձեռագիր բնագրից նախօրօք իւրացրած յօդաձևեր, հարկ եղած դէպքում սովորած յօդաձևերից երբեմն կատարել նաև ստուգողական թելադրութիւն՝ անհրա-

ժեշտ նախապատրաստութիւններից յետո:

Տալ նկարների, իրերի, երևոյթների նկարագիրը՝ անմիջական դիտողութիւնից յետո: Անձնական կամ դպրոցական աշխատանքների նկարագիրը (խաղեր, տօներ, ներկայացումներ, շրջագայութիւններ, փորձեր և այլ աշակերտական խմբական աշխատանքներ): Գրել շարադրութիւն շարադրական պատկերներից—երեխաների ապրած նիւթերից և ինքնուրոյն ստեղծագործած պատմութիւններից, երբեմն նամակի ձևով:

Պահել յուշատետր. այբոյններ, ուր գրում են երեխաներն իրենց դիտածները, կարգացած գրքերի հաւանած կտորները. արձանագրում են կարգացած գրքի անունը և հեղինակը. հաշւառութիւն արած աշխատանքների: Գործնական գրագրութիւն և նամակագրութիւն: Գործնական գրագրութիւնը պիտի պարունակի տեղական պայմաններին համապատասխան նիւթ:

4 Զերականութիւն.—Իբր օժանդակ նիւթ ուսուցչին բնկատի պիտի ունենա դասերի ընթացքում, շաղկապւած անցնելիք յօդաձևերի հետ գործնականօրէն ծանօթացնելու բառերի իմաստի հետ. նոյնանիշ, համանիշ բառեր. պարզ, բարդ և ածանցական բառեր (նախածանց, վերջածանց—գործիշ, գործել, գործաւոր, անգործ):

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ (ՆԱԽԿԻՆ Գ. ԲԱԺ. 1-ԻՆ ԴԱՍԱՐԱՆ)

Զրոյց.—Զրոյց տեսածի, դիտածի, զգացածի և գաղափարի հարցերի շուրջը, որոնք առաջանում են աշակերտի մէջ: Դպրոցական—աշակերտական կեանքին վերաբերող խնդիրների քննութեան մասին զրուցատրութիւնները պիտի տարւեն այնպիսի ձևով ու եղանակով, որ աշակերտները գործօն մասնակցութիւն ունենան, և զարկ տրւի նրանց ինքնագործունէութեան:

Զրոյցի նիւթ պիտի դառնան պիտաւորապէս կանխօրէն կատարւած շրջագայութիւնները, երեխաների ապրածներն ու դիտածները, աշխատանքային գործնէութիւնը, դպրո-

ցական աշակերտական կեանքին վերաբերեալ հարցերը և տանն ու դաստարանում բոլորի կողմից կարգացած զբօս-
քի տարրական վերլուծութիւնը: Շրջագայութիւնների ժա-
մանակ դիտողութիւնները և այս ու այն վայրի կամ բնու-
թեան որեէ երեսօթի ծանօթութիւնը պիտի լինի իր վայրում,
իր տեղում. կանխօրէն նախապատրաստութիւն այս մասին
աննպատակալարմար է:

Գրաւոր և բանաւոր շարադրութեան նախապատրաս-
տութիւնը կատարել միեւնոյն ժամին. եթէ նախապատրաստ-
ւում է միայն նիւթը և գրաւորը թողնւում է յաջորդ
անգամին, այլ ղէպքում աշակերտը չպիտի գիտենայ, որ
նախապատրաստութիւնն արւում է շարադրութիւն գրելու
համար, որպէսզի աշակերտը օգնութեան չգլխի ուրիշներին
և չվտանգի իր ինքնուրոյնութիւնը: Զրոյցի դասերին պիտի
վարժեցնել աշակերտներին օգտուել զբաղարանական ցուցա-
կից, բառարաններից, վարել դասարանական գրողարանը:

Ընթերցանութիւն. խորացնել ու գունատորել նա-
խորդ դասարաններում ձեռք բերած փորձը-կարգալ գի-
տակցօրէն և արտայայտել՝ բմբունելով կարգացածի իմաստն
ամբողջովին:

Ընթերցանութեան տեխնիկայի զարգացմանը զարկ
տալու նպատակով պէտք է դասից 10-15 րոպէ նւիրել
աշակերտին, որ կարգա ինքն իրեն, կարգացած յօդածը
պիտի կարողանա մասերի բաժանել, վերնագիրը տալ իւրա-
քանչիւր մասին. զանազանի էականը երկրորդականից և
այսպիսով դասարանում կազմել յօդածի նախագիծը
(պլան), ուսուցչի օժանդակութեամբ: Կարգացածը պատ-
մել, համառօտել և ընդարձակել՝ զարգացնելով յօդածի
միտքն ըստ իր հասկացողութեան և երեակայութեան:

Առանձին ուշք դարձնել արտադասարանային ազատ
ընթերցանութեան վրա:

Բոլորի կողմից կարգացած գիրքը դարձնել դասա-
րանում գրոյցի աւարկա, որոշել գլխաւոր և երկրորդա-
կան գործող անձինք: Նշանակել յուշատետքում զբքի հե-

ղինակի անունը, վերնագիրը, գլխաւոր գործող անձն և
մասն եկած կառնները:

Ընթերցանութեան յօդածներն աշխատել, որչափ
հնարաւոր է, կապել տարւած եղանակի և միւս առարկա-
ների հետ: Յօդածի նիւթն իլլիւստրացիայի ենթարկել
մատիոտով թէ հատւածներով և թէ ամբողջովին: Իլլիւս-
տրացիայի նիւթի ընտրութիւնը թողնել աշակերտներին:

Անգիր անել և արտասանել տալ տարիքին համապա-
տասխան գեղարւեստական տեսակէտից աչքի ընկնող ար-
ձակ և չափածո բանաստեղծութիւնները՝ ընտրութիւնը
թողնելով աշակերտներին: Մեծ ուշադրութիւն դարձնել
գեղեցիկ արտասանութեան և շարժումների վրա: Գործո-
ղութեամբ արտայայտել թէ ընթերցանութեան և թէ ան-
գիր արտասանած յարմար նիւթերը:

Կարգացած ու իւրացրած արձակ ու չափածո գրւածք-
ները աշակերտներն իրենք պիտի կարողանան տարբերել
միմեանցից, ուսուցչի օգնութեամբ և ղեկավարութեամբ:

Գրաւոր աշխատանքներ. — Գրաւոր աշխատանքները
պիտի լինին բազմազան և շօշափեն այն ամենը, ինչով
հետաքրքրւում է աշակերտը: Առաջնակարգ տեղ պիտի տալ
ստեղծագործական շարադրութիւններին, ինչպէս օրինակ՝
անձնական յիշողութիւններ և սպորումներ, գեղարւեստական
պատկերների նկարագրութիւն, համակազմութիւն և այլն:

Բացի ստեղծագործական ազատ շարադրութիւնից,
երեխաները պիտի վարժեն գրել.

1. Պարզ նկարագրութիւն.

2. Պատկերների հիման վրա շարադրութիւն.

3. Սեփական դիտողութիւնների արձանագրութիւն.

4. Աշակերտական կեանքից, նրանց խմբական աշխա-
տանքներից և շրջագայութիւններից ազատ թեմայով տւած
շարադրութիւններ:

Շարադրութիւնը կարելի է գրել նախագծով (պլան),
մասերի բաժանելով և առանց նախագծի. առաջին ղէպ-
քում՝ աշակերտները դասարանում կազմում են նախա-

գիծը, ուսուցչի օգնութեամբ և ղեկավարութեամբ:

Յուշատետրի և ալբոմի գործածութիւնը շարունակուած է նաև այս դասարանում, նախկին դասարանի ձեռք. սակայն այստեղ աւելի բովանդակալից:

Զերականութիւն.— Դասերի ընթացքում իբրև օժանդակ նիւթ՝ գործնական կերպով անցնելու համար ի նկատի առնել—ստուգաբանութիւն—գոյական անուն, թիւ և հոլով. հոլովումն նախադասութիւններով: Թւական անուն, բայց, դէմք և թիւ: Կանոնաւոր բայերի խոնարհումն՝ ներկա, անցեալ և ապառնի ժամանակներով՝ սահմանական եղանակի շրջանում:

Շարահիւսութիւն — համառօտ և ընդարձակ նախադասութիւններ նախադասութիւնների վերլուծումն—ենթակա, ստորոգեալ, բայի լրացումներ և կողմնակի լրացումներ: Այս ամբողջ գիտելիքները բովանդակ անցած նիւթից, սովորած յօդածներէից:

ԶՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ (ՆԱԽԿԻՆ 2-ՐԴ ԴԱՍԱՐԱՆ)

Զորբորդ տարում ընդարձակելով և խորացնելով նախորդ տարիների դասընթացները՝ պէտք է ուշք դարձնել մի նոր խնդրի վրա—տալ աշակերտներին գրածքի գեղարւեստական կողմը տեսնելու ունակութիւնը. դա մի դժուար միջոց է զարգացնելու աշակերտների գեղարւեստական ճաշակը և սէր. դարթեցնելու նրանց մէջ գէպի մայրենի գրականութիւնը:

Այս նպատակին պիտի ծառայեն գրոյցը, բացատրական, արտայայտիչ, արտադասարանային ընթերցումը, գրաւոր աշխատանքները և գրական—երաժշտական երեկոյթները:

Զրոյց.— Զրոյցի նիւթ պիտի ծառայեն այն ամենը, ինչ որ երբորդ տարում, միայն պիտի աւելացնել եղածի վրա գրածների տարրական գեղարւեստական վերլուծութիւնը: Երեխաների գեղարւեստական սլաակերացումները

հարստացնելու նպատակով պէտք է ծանօթացնել նրանց գեղեցիկ, հարուստ և երաժշտական լեզուին, պատկերաւոր ոճին:

Բացի դրանից պէտք է ուշադրութիւն դարձնել նաև դաստիարակչական կողմի վրա՝ աշխատելով ընդլայնել աշակերտի աշխարհայեացքը և զարթեցնել նրա մէջ հասարակական բնազդներ, կոմունալ կեանքում կարգապահութեան անհրաժեշտութիւն և խմբական աշխատանքների ժամանակ համերաշխութեան, պատիւ և պարտականութեան գգացում, աշխատանքի սէր և ընդհանուր շահերի գերադասութիւն անհատականի հանդէպ:

Օգտագործման նիւթ պիտի ծառայեն շրջագայութիւնները, աշակերտական աշխատանքները, անհատական և դպրոցական կեանքն իր բազմազան երեկոյթներով (ընդհանուր և խմբական ժողովներ և այլն). մի խօսքով՝ այն ամենը, ինչ որ նախորդ դասարանում՝ աւելացրած գեղարւեստական աչքի ընկնող գրածքների վերլուծութիւնը:

Ծանօթութիւն տալ ժողովներ վարելու, նախագահի և քարտուղարի պարտականութեան և իրաւունքների ու բանաձևերի մասին:

Ընթերցանութիւն.— Ընթերցանութեան մեխանիզմը զարգացնելու հետ միասին ուշք դարձնել նաև գեղեցիկ արտատանութեան (գեկլամացիա) վրա, որը մեծ զարկ կտա աշակերտի գեղեցկի ճաշակի զարգանալուն: Այդ նպատակով պիտի ընտրել գեղարւեստական խոշոր արժէքներ կայացնող բանաստեղծական գրածքներ՝ արձակ և չափածո: Գեղա—հոգեբանական տարրական վերլուծութեան զիմելու տեսակէտից անհրաժեշտ է տալ կարգաւոր ամբողջական, լրիւ պատմածքներ և վէպիկներ թէ դասարանում և թէ տանը: Փաղափար տալ տիպի մասին և օգնել, որ աշակերտը կարողանա ընդհանուր գծերով արտայայտել հերոսի կամ գլխաւոր տիպերի բնութագրութիւնը (բնավորութեան գլխաւոր գծերը), պատմածքը բաժանել մասերի, որոշել էական և երկրորդական կտորները, պատմել բովանդակութիւնը՝ համառօտ և ընդարձակ: Տալ հեղինա-

կի կենսագրութիւնից համառօտ և էական տեղեկութիւններ: Տարւա երկրորդ կիսից աշակերտները պիտի կարողանան ինքնուրոյն կերպով, առանց ուսուցչի օգնութեան կազմել կարգացածի նախագիծը (պլան):

Յուշատետրն այս անգամ մեծ դեր պիտի կատարի աշակերտի համար. գեղարւեստական աչքի ընկնող կտորներ, գեղեցիկ սճեր պիտի արտադրեն յուշատետրում, նաև՝ հերոսի բնաւորութեան գլխաւոր դժերը: Յուշատետրի գործածութեան հետ պիտի շարունակեն նաև միւս վարժութիւնները—մատիտով իլլիստրացիա կարգացածից, տեսածից, վերադրումներից, գործողութիւնների ներկայացում (ինոցենիւրովկա):

Գրաւոր աշխատանք. — Նախորդ տարւոյ գրաւոր աշխատանքների նիւթերն օգտագործել նաև այս դասարանում, քիչ աւելի բարգաւցրած ձևով: Բացի զբանից դրել տալ նաև պարզ բնութագրութիւններ (գործող անձի բնաւորութեան գլխաւոր գծերը). ինարկէ ամեն կերպ աշխատել զարգացնելու աշակերտի ստեղծագործական ոգին՝ տալով մեծ մասամբ ազատ շարադրութիւններ.—արձակագրել բնութեան և երևոյթների գիտողութիւնները, շրջագայութիւնների ժամանակ ստացած տպաւորութիւնները, աշխատանքային պրոցեսները, անձնական յիշողութիւնները, զգացածը, ապրումները և այլն: Գեղարւեստական բացիկի, տեղի և առարկայի նկարագրութիւն:

Ենթագրելով, որ չորրորդ տարւա աշակերտները մասնակցել են դպրոցական ինքնավարութեան օրգաններում, պիտի վարժեցնել նրանց մասնակցելու դպրոցական կոմունայի գրադրութիւններին—գործավարութիւն, հաշուաւութիւն, ժողովների արձանագրութիւն, գեկուցումն դպրոցական ընթացիկ գործերի, շրջագայութիւնների մասին. բանաձևեր, գործնական գրադրութիւն գոնազան հիմնարկութիւնների հետ և այլն:

Անրականութիւն. — Բառակազմութիւն—լրացնել և ամբողջացնել գործածական անանցներ. ստուգաբանութիւն—

գերանուն, աեսակաները և հոլովումն. բայերի եզանակաները, կանոնաւոր բայերի խոնարհումն: Շարահիւսութիւն—բարդ նախագաւառութիւն. ընդարձակ նախագաւառութեան վերլուծումն: Պարզ նախագաւառութեան շարահիւսութիւն.—ենթակայի և ստորոգելայի համաձայնութիւն:

ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆ—Կենդանի լեզուի համար մեծ արժէք չունեն քերականական կանոնները. այս դասարանում ևս, ինչպէս և միւս դասարաններում ուսուցիչը պիտի օգտագործի ծրագրում գրւած նիւթերը գործնականօրէն, յօգւածներն անցնելու ժամանակ: Վերջին դասարանին միայն պիտի թողնել քերականութեան հետ տարրական ձևով և գործնականօրէն ծանօթանալու նրա դիտելիքներին:

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ (ՆԱԽԿԻՆ 3-ԲԴ ԴԱՍԱՐԱՆ)

Նախորդ դասարանում ստացած գիտելիքներն այստեղ պիտի ամբողջանան ու լրանան: Դրա վրա պիտի աւելացնել նալի այն, որ այս տարւում աշակերտութիւնը պիտի ծանօթանա չափազանց տարրական ձևով բանահիւսութեան տեսութեան և օտար գրականութեան արժէքաւոր նմուշներին:

Այգալիսով աւելի պարզ և յստակ հասկացողութիւն կունենա աշակերտը գրւածքի գեղարւեստականութեան մասին և աւելի պատրաստ կլինի գեղահոգեբանական բարոյագիտական վերլուծումներին: Պէտք է ամեն կերպ աշխատել, որ աշակերտները քննական վերաբերմունք ձեռք բերեն գէպի կարգացածը, գէպի շրջապատող քերականութիւնը և հասարակական կեանքը:

Զրոյց. — Սովորած գրւածների վրայ հիմնւած, աշակերտները պիտի կարողանան գոնազանել գեղարւեստական և գիտական նկարագրութիւնները միմեանցից:

Աշակերտները սովորած և իւրացրած նիւթերից պիտի կարողանան գուրս բերել նկարագրական և պատմողական տարրերը: Աշակերտներն իրենց իւրացրած գրւածներից շարունակելով են կազմել բնութագրութիւններ և հասկա-

ցողութիւն են ձեռք բերում քննադատութեան մասին։
Նոյն ձևով գործնականապէս սովորում են գրածներ-
րի տեսակները— պրոպա և պօէզիա, պօէզիայի տեսակները—
վիպական, քնարական և դրամատիքական։

Իւրացրած նիւթերից ինքնուրոյն կերպով աշակերտ-
ները ծանօթանում են լեզւի, ոճի, արձակ ու չափածո
խօսքի առանձնայատկութիւններին։ Գրածներին ընթեր-
ցանութեան ընթացքում զաղափար են կազմում պատկե-
րաւոր ոճի, փոխաբերութեան, այլաբանութեան, չափա-
զանցութեան և համեմատութեան մասին։

Շարունակելում է սովորած գրածների տարրական
գեղա-հոգեբանական վերլուծութիւնը, աչքի ընկնող
գրոյնների կենսագրութիւնը։

Զրոյցի նիւթ է դառնում նաև դպրոցական—աշակեր-
տական կեանքը.—գեկուցումն, աշակերտներին պիտի վար-
ժեցնել ուսուցչի օժանդակութեամբ նրանց համար շատ
մատչելի նիւթի շուրջը կենդանի խօսք արտասանելու
կարողութեան մէջ։

Ուսուցանել նախագահութիւն, քարտուղարութիւն,
գործավարութիւն, տեղական պայմանների համապատաս-
խան գործնական գրագրութիւն. ծանօթութիւն գրողա-
րանական գործի հիմունքների և նրանց գործնական
կիրառման։

Վիճակագրութեան տարրական ծանօթութիւն.—գրա-
դարան յաճախողների և գուրս տւած գրքերի վիճակա-
գրութիւն։

Օգտագործումն զանազան տեղեկատու գրքերի— հե-
ռախօսային ցուցակների, բառարանների, Գրական-երա-
ժշտական երեկոյթ-ցերեկոյթ. ներկայացում։

Բացի յիշեալներից զրոյցի նիւթ կարող են դառնալ
կեանքն իր բազմազան երևոյթներով, աշակերտական աշ-
խատանքները և աշակերտների՝ իրենց յարուցած հարցերը—
դպրոցական կոլեկտիւի, հասարակական և պետական կեան-
քից։—Իլլիւստրացիա և գրամատիգոցիա։

Հայերի և նրանց հարեան ժողովուրդների կեանքը և
փոխադարձութիւնը։

Ընթերցանութիւն.—Այս տարում աշակերտներին ընթեր-
ցանութեան տեխնիքան հողատակին հասած պիտի լինի և
պակաս կողմեր չունենա, ընթերցանութիւնը պիտի լինի
գիտակցական, արտայայտուիչ և գեղեցիկ առողանութեամբ։
Նոյնը պիտի անել նաև արտասանութեան նկատմամբ։

Կարգացածը ոչ միայն պիտի կարողանան աշակերտ-
ները խորապէս բմբունել և կանոնաւոր արտայայտել, այլ
պիտի կարողանան ցոյց տալ գեղարւեստական կողմերը,
մե խօսքով օգտագործեն զրոյցի գտնին բանահիւսութեան
տեսութիւնից ձեռք բերած տարրական գիտելիքները։
Ընթերցանութեան ժամանակ պիտի վարժւեն անհրաժեշտ
բաղաժքները անել, յիտաւանք բնարել և հարցեր կազ-
մել։ Պէտք է վարժւեն անսայթաք խօսելու, կենդանի
խօսք արտասանելու որևէ նիւթի մասին, նկարագրել
որևէ առարկա կամ երևոյթ։

Նախորդ տարւոյ վարժութիւնները պիտի շարունակ-
ւեն աւելի բարդացած ձևով։

Գրաւոր աշխատանք.—Նկարագրել տարրականները, պատ-
կերները, բնական երևոյթներ, հին շէնքեր, տօներ, հան-
դէպներ, սովորութիւններ և այլն։ Բնութագրութիւն գա-
նադան ախղերի։ Ազգագրական—անտեսական պարզ նկա-
րագրութիւն։ Բնագրատմական հետազոտութիւն, պատմու-
կան գիտողութիւններ ըստ տեղական աւանդութիւնների,
յուշարձանների, եթէ կան։ Ինքնուրոյն գեղարւեստական
փորձեր՝ գործելով ստեղծագործական ոգին զարգացնելու
նպատակով, ինչպէս նախորդ դասարանում, կիրառել դ.
տարւում տաղարկած շարագրութեան նիւթերը։

Զեկույցումներ, բանաձևեր, հաշիւներ, դպրոցական—
աշակերտական կեանքի ընթացիկ և այլ խնդիրների մասին։

Յօդաւանք և լուրեր դպրոցական թերթին. պարզ
գրախօսական և քննադատական փորձեր։

(Նիւթը բաւական բարդ է և բազմազան, ուսուցչի

անձնական յատկութիւններէն է կախած բովանդակ կերպով օգտուելու այս նիւթից)։

Զերականութիւն. — Տարրական կերպով այս դասարանում պիտի արւի և կրկնւի նախկին դասարանների ամբողջ անցածը, անշուշտ բոլորը աւած յօգւածների դասականեման ընթացքում գործնականօրէն մատչելի դարձնելով և բոլորեցնելով իւրացրած յօգւածներից քերականութեան անհրաժեշտ դիտելիքները, որոնք պիտի նպաստեն զխաւարապէս ուղղադրութիւն և լեզու առանձնադասակութիւնները իւրացնելուն։ Առանձնապէս կանոց պիտի ամենեք այստեղ բայերի (գործողութիւնների), ենթակայի և լրացուցիչների վրա կրկնել անցածը, խորացնել ու ամբողջացնել քերականութիւնից այն ամենը, ինչ որ հնարաւոր է գործնականօրէն ուսուցանելու աշակերտներին և նպաստելու նրանց լեզուի զարգացմանը։

ՄԵԹՈԴԱԿԱՆ ՑՈՒՑՈՒՄՆԵՐ

Մայրենի լեզուի դասերը պիտի բաժանել զրոյցի, ընթերցանութեան, բացատրութեան և պատմելու, քերականութեան, դրասիւր աշխատանքների և այդ աշխատանքներն ուղղելուն։

Ուսուցչին է վերադասուում այդ առանձին բաժինների դասաւորութիւնը. — ամբողջ դաս յատկացնել իւրաքանչիւր բաժնին — բացի քերականութիւնից, որն առանձին առարկա և առանձին դաս չպիտի լինի — թէ դասի մի մասը միայն, այս խնդրին էլ թողնուում է ուսուցչի հայեցողութեանը։ Միայն պիտի աշխատել, որ այդ բաժիններից և ոչ մէկն աշխատող չտրւի։

Զրոյցի դասն աշխատանքային զպրօցում առանձին կարեւորութիւն է ներկայացնում և յատուկ աշխատանք է պահանջում ուսուցչից։ Զրոյցը ոչ միայն նպատակ պիտի ունենա՝ հարստացնել աշակերտի բառամթերքը, ուղղի նրան

դասաւորարարից զէպի գրական լեզուն և սովորեցնի ազատ արտայայտուելու և կամ զանազան դիտելիքներ տալ լեզուի, բանասիրութեան տեսութեան և գրականութեան շրջանից, այլ և գործնական վարժութիւններով պիտի մօտեցնի նրանց շրջապատող կեանքին, բնդլայնի նրանց մտաւոր աշխարհայեացքը, զարգացնի նրանց սոցիալական բնագիւղերը և պատրաստի նրանց որպէս սոցիալական հանրապետութեան քաղաքացիներ։ Այս տեսակետից ելնելով ուսուցիչը պիտի հետևի կիրառել այն վարժութիւնները, որոնք յայտարարւած են իւրաքանչիւր խմբի գոտիին։

Զրոյցի ժամանակ ուսուցիչը պիտի լինի շափազանց սովորաւոր և խոստովի դասին գողմառելի բնոյթ տալուց։

Աշակերտը պիտի խօսի, դատի, եզրակացութիւններ հանի, ընդհանրացումներ անի, քննի, քննադատի, ուսուցիչը պիտի օգնի և աննկատելի կերպով ղեկավարի։ Այսպիսով կարելի կլինի առաջ քաշել աշակերտի ինքնագործունէութիւնը, ստեղծագործական ոգին. միւս կողմից՝ ուսուցողն այդպիսով հնարաւորութիւն կունենա ճանաչելու աշակերտին, նրա անհատական առանձնադասակութիւնները, բնավորութեան լուր և վատ կողմերն ու հակումները։ Սակայն այդ չի նշանակում, որ անսխառն և պատմական բնոյթ պիտի կրի դասը. ուսուցիչն աշխարհ կերպով պիտի հետևի դասի նպատակին և զստացումն առնով աշակերտների հարցաւորութեանը՝ միշտ ուղղի նրանց զէպ իր որոշած նպատակը։

Զրոյցի նիւթը պիտի աշակերտներին հետաքրքրի և շահուէա լինի գործնական և կամ դիտելիքներ տալու տեսակետից. նա պիտի հիմնւի շրջապատող կեանքի, աշակերտների աշխատանքների, նրանց ինքնագործութեան վրա և յաճախ էլ սերտ կապ պիտի ունենա միւս առարկաների հետ կապ ունեցող դիտողութիւնների, հայեցողութեան, երբեմն էլ ձեռարկեստի ու նկարչութեան հետ։

Գրական երկկոյթ-ցերեկոյթ, ներկայացում, ժողով, գործավարութիւն, զրադարանային գործ, զանազան

տեղեկատու գրքերից, բառարաններից օգտուելու ուսուցումն և այլն պիտի շարունակ օգտագործեն գրույցի ժամերին, մինչև որ աշակերտներն սենակութիւն՝ ձեռք բերեն դորձնականօրէն վարելու այդ գործերն ու ապագա քաղաքագրական պարտականութիւնները:

Ընթերցանութիւն.— Նախքան յօդածի ընթերցանութեան անցնելը պիտի գրույցի դասին նախապաշտօնաւոր տանց դժուարութեան հասկանալու յօդածը—աշակերտները պիտի կտրուական կարգաւ յօդածը գիտակցօրէն և առգանութեամբ:

Յօդածի ընթերցանութիւնը շատ չպէտք է կրկնել մտղ և պիտի խուսափել ձանձրոյթ պատճառելուց: Այդ նպատակով երբեմն—երբեմն անհատական ընթերցումից պիտի անցնել խմբականի, երբեմն էլ տալարիկի, որ 10—15 բողէ աշակերտները կտրուան յօդածն իրենց մաքում կամ անխելի ձայնով:

Հսկել, որ այս աշխատանքը կատարուի և ծառայի իր խիստական նպատակին:

Յօդածները պիտի համապատասխանեն մանկան հասակին և հասկացողութեանը, լինեն հետաքրքիր և պիտանի՝ գեղարուեստական և մարդասիրական գգայմունք և սոցիալական բնագոյնը դարգացնելու տեսակէտից:

Առաջին երեք տարին գաղափարները հնարաւորութեան սահմանում, ի նկատի ունենալով հետեւեալ բաժինները՝ նիւթը պիտի գաղափարեն տարւա եղանակների համադաստիան.—մանկական աշխարհ, մարդ և հայրենիք, հէքիտիներ և տառապելներ, սերտ կող պահպանել բնագիտութեան և հայրենագիտութեան հետ: Վերջին տարիներում՝ Գ. և Ե. գեղարուեստական նիւթեր տալ կովկասի և մասնաւորապէս հայրենի երկրի մասին:

Ուսանաւորները պիտի լինեն բացառապէս գեղարուեստական—բանաստեղծական: Դասերի ժամանակ արտասանութեան վրա տուածին ուշք պիտի դարձնել:

Ուսանաւորները անցնելու ժամանակ աշակերտներին

վրա գեղարուեստական և ամբողջական տպաւորութիւն թողնելու համար նպատակաւարմար է նոյն ժամին բաւականապէս դասնաւորի նախապատրաստութեամբ և ուսանաւորը տարւի, ջաշորդ դասերին թողնելով, եթէ կարիք է գգում: Ուսուցիչը պատմել տալու ուսանաւորը, սակայն պատմելու ժամանակ հնարաւորութեան չափով օգտուելով ուսանաւորի բաւածութեանը և վերլուծելու ուսանաւորը, առանձին ուշք պիտի դարձնել, որ այս աշխատանքների ժամանակ հնամասն ուսանաւորի գեղարուեստական արժէքը: Անգիր անել և արտասանել տալ նաև արձակ բանաստեղծութիւններ:

Դրաւոր աշխատանք.— Դրաւոր աշխատանքները մեծ մասամբ պիտի կատարեն դասարանում, երբեմն միայն տանը:

Դրաւոր աշխատանքների ժամանակ անհրաժեշտ է, որ աշակերտը շարադրութեան սկզբին կամ վերջում գրւած ունենա իր գրելիք նիւթի նախագիծը (պլանը), բայց նա պէտք է իր համար կանխօրէն պարզած և որոշած լինի իր գրելիք նիւթի մօտաւոր յաջորդականութիւնը—թէ՛ ինչպէս պիտի սկսի, ինչը պիտի յաջորդի և ինչպէս պիտի վերջացնի իւր նիւթը: Այս ձեւ աշակերտների մէջ պարգացում է մի կողմից գիտակցական վերաբերմունք դէպի գրաւոր աշխատանքները և միւս կողմից՝ վարժեցում է նրանց որևէ նիւթ յաջորդական կերպով մշակելու գործում: Շարադրութեան նիւթը շատ ժամանակ չպիտի խլի և յոգնեցնի աշակերտներին: Մինչև գրելը նիւթը պիտի մշակուի գրույցի դասերին:

Յաջորդած նիւթը (մանաւանդ ապառ շարադրութիւն) կարգաւ դասարանում և քննութեան նիւթ դարձնել թէ՛ ձևի և թէ՛ բովանդակութեան տեսակէտից: Սխալներն ուղղել դասարանում ամբողջ դասարանի գործօն մասնակցութեամբ:

Թէ՛ ինչ նիւթ պիտի ունենան շարադրութիւնները, այս մասին ցուցումներ կան նախորդ գլուխներում:

Քերականութիւն. — Քերականութեան գասագիրք չպիտի տրւի աշակերտներին. նա չպիտի նկատուի որպէս առանձին առարկա, այլ պիտի անցնել յօգւածների հետ կապակցւած: Քերականական օրէնքներն ու կանոնները աւած նիւթից—յօգւածից իրենից պիտի հանեն աշակերտները ուսուցչի ղեկավարութեամբ. քերականութիւնը պիտի դառնա աշակերտի ինքնուրոյն դիտողութիւնների և եզրակացութիւնների մի շարք՝ իրեն ծանօթ լեզուի և երեւոյթների շրջանում: Քերականութեան դոգմատիկ կողմը պիտի հնարաւորութեան չափով կրճատուի և հասցնուի մինիմում աստիճանի:

Ստուգաբանական և շարահիւսական կանոնների դուզընթացաբար անցնելն ու նիւթի դառաւորութիւնը թողնելու է ուսուցչի հայեցողութեանը:

